

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAREFAD

1970-1980 Arasında Yayımlanan Romanlarda Ekonomik Görüntünün Bir Göstergesi Olarak Yoksulluk

Selma Çelik ¹
Milli Eğitim Bakanlığı

Öz

İnsanların hayatlarını devam ettirebilmek için temel ihtiyaçları olan mal ve hizmetten yoksun olma, asgari yaşam standardına ulaşamama durumuna yoksulluk denir. Toplumı oluşturan bireylerin huzur, refah içinde yaşamasını sağlamak; onların maddi ve manevi varlıklarının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamakla yükümlü olan devlet, bu sorumluluğu ekonomi biliminin ortaya koyduğu veriler ışığında yapmaya çalışır. Ancak bazen de ortaya çıkan olağanüstü şartlar, ekonomiye yön verir. Bu şartlar altında alınan ekonomik tedbirlerin genelde toplum özelde insan hayatını kimi zaman olumsuz etkilediği görülür. Bu makalede Osmanlı Dönemi, Atatürk Dönemi, İnönü Dönemi başlıkları altında ele alınan yoksulluk/kıtlık probleminin; incelenen romanlardan hareketle Türkiye'nin tarihî süreçte yaşadığı sosyal, siyasi ve ekonomik şartlara bağlı olarak hükümetler tarafından alınan ekonomik tedbirlerin, genelde toplum özelde insan hayatına nasıl yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan tespitler nitel araştırma yöntemi ile doküman analizi yapılarak tarihî gerçeklik bağlamında sorgulanarak tahlil edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'de uygulanan ekonomik faaliyetlerin ve alınan tedbirlerin neticesi olarak ortaya çıkan yoksulluk/kıtlık sorununun Türk romanına nasıl yansıdığı farklı bakış açıları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman, yoksulluk, Osmanlı dönemi, Atatürk dönemi, İnönü dönemi, ekonomi politikaları

¹Dr., MEB, Necip Fazıl Kısakürek MTA Lisesi, Sivas, Türkiye, E-posta: elik.selma2016@yandex.com.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3886-1338>

MAKALE TÜRÜ

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi

06 Nisan 2023

Kabul Tarihi

03 Haziran 2023

doi: 10.57115/karefad.1278176

Atıf: Çelik, S. (2023). 1970-1980 arasında yayımlanan romanlarda ekonomik görüntünün bir göstergesi olarak yoksulluk. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 159-175. <https://10.57115/karefad.1278176>

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF LETTERS
KAREFAD

Poverty as an Indicator of Economic Image in Novels Published Between 1970-1980

Selma Çelik ¹

Ministry of National Education

Abstract

The state of being deprived of goods and services, which are the basic needs of people in order to continue their lives, and not reaching the minimum standard of living is called poverty. The state, which is responsible for preparing the necessary conditions for the development of their material and spiritual assets, tries to fulfill this responsibility in the light of the data revealed by the science of economics to ensure that the individuals who make up the society live in peace and prosperity. However, sometimes extraordinary conditions dominate the economy. It is seen that the economic measures taken under these conditions sometimes negatively affect the society and human life in particular. In this article, the problem of poverty/famine discussed under the headings of the Ottoman Period, Atatürk Period, and İnönü Period, based on the novels examined, it has been tried to determine how the economic measures taken by the governments, depending on the social, political and economic conditions that Turkey has experienced in the historical process, reflect on the society in general and the human life in particular. The findings were analyzed by questioning in the context of historical reality by making document analysis with the qualitative research method. From the last periods of the Ottoman Empire to the end of the Second World War, it has been tried to reveal how the problem of poverty/famine, which emerged as a result of the economic activities and measures taken in Turkey, is reflected in the Turkish novel from different perspectives.

Keywords: Novel, poverty, Ottoman period, Atatürk period, İnönü period, economic policies

¹ Dr., Ministry of National Education, Necip Fazıl Kısakürek MTA High School, Sivas, Türkiye, E-posta: elik.selma2016@yandex.com.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3886-1338>

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date
Research Article	April 06, 2023	June 03, 2023

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında art arda girdiği savaşlar nedeniyle mali açıdan sıkıntılı bir sürecin içine girmiştir. Ekonomisi büyük oranda tarıma dayalı olan Osmanlı, bütçe açıklarını sürekli dış borçlanma ile karşılamaya çalıştığı için “dış ticaret ve bütçe açıklarından dolayı finans güçlerinin egemenliği altına girerek uygulanmakta olan serbest ticaret anlaşmalarından dolayı Avrupa’nın açık pazarı haline gelmiştir.” (Yücel, 2017, s. 50). Osmanlı Devleti’nde Rus Harbi (1877-1878) yenilgisinin ardından her geçen gün artan mali problemler, devleti borçlanmaya sürükleyen dış ve iç faktörler, ithalat ve ihracat dengelerinin bozulması ikinci bir maliye bakanlığı hüviyetinde olan Duyun-ı Umumiyenin kurulmasına sebep olur (Karal, 1983, s. 426-427; Tokgöz, 2009, s. 6) Duyun-ı Umumiye ise ticaret ve sanayi alanında yer alan birçok sektörün, Avrupa sermayesinin kontrolü altına girmesine yol açar (Berkes, 2004, s. 364-365). Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşları, Trablusgarp Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’na böyle bir ekonomik görüntü ile girmesi toplumun maddi ve manevi anlamda sorunlar yaşamasına yol açar.

Kurtuluş Savaşı’ndan başarı ile çıkan Atatürk ve kurmayları mali bağımsızlığı sağlamak, millî ekonomiyi inşa etmek amacıyla düzenledikleri kongrede, alınan kararları temel hedefler doğrultusunda uygulamışlardır. Ancak 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran, dünya devletlerini olduğu gibi Türkiye’nin de ekonomisini etkilemiştir. Bu süreçte bir taraftan Osmanlı’dan geriye kalan borçların bıraktığı ağır yük diğer taraftan devlet eliyle desteklenen özel sektörün ekonomik kalkınmada umulan başarıyı gösterememesi, yeni inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik sıkıntılarında her ferdinin payına düşeni almasına neden olmuştur. Atatürk’ün vefatı sonrası ortaya çıkan II. Dünya Savaşı; ülkedeki ekonomik gelişmeleri sekteye uğrattırırken her an savaşa girme olasılığını düşünen İnönü Hükümeti’ni; ekonomide birtakım düzenlemeler yapmak zorunda bırakmıştır. II. Dünya Savaşı, ülkedeki ithalat ihracat dengelerinin bozulmasına yol açarken iç piyasada da yaşanan birtakım sıkıntılar halkı yokluk ve kıtlıkla karşı karşıya getirmiştir.

Bu çalışmada incelenen romanlardan hareketle savaş koşullarına bağlı olarak alınan ekonomik tedbirlerin halkın sosyal ve ekonomik hayatında birtakım yokluklar/kıtlıklar yaşamasına yol açtığı tespit edilmiştir. Roman yazarları, söz konusu olan ekonomik tedbirleri ve yaşanan yoksulluğu bağlı oldukları edebi anlayışa göre değerlendirmişlerdir.

Tarihî süreçte yaşanan siyasi ve sosyal olaylar Türkiye’nin ekonomik görüntüsünü şekillendirmede etkili olmuştur. Türkiye’de yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar toplumun yaşadığı ekonomik süreçlerde etkili olduğu için bu makalede yaşanan yoksulluk/kıtlık Osmanlı Dönemi, Atatürk Dönemi, İnönü Dönemi başlıkları altında ele alınmıştır.

1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti'nde 31 Mart Olayı, Halaskar Zabitan Darbesi, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları gibi içerde ve dışarda birçok problemin de ortaya çıkması neticesi Sanayi Devrimi takip edilememiştir. Avrupa'daki sanayileşmeyi takip edemediği için sanayide ileri giden büyük devletlerin açık pazarı haline gelerek ekonomik anlamda sıkıntıya düşen Osmanlı; Balkan Savaşları'nın ortaya çıkması üzerine ekonomik gücünün büyük çoğunluğunu savaş giderlerine aktarmış, savaşın mali boyutunu karşılamak amacıyla mali kaynak arayışı içine girmiştir.

Savaş ortamında yaşanan olumsuzlukları gidermek ve cephedeki askerine lojistik destek vermek için yürürlükte olan vergilere zam yaparak yeni vergi düzenlemelerine giden devlet, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yürürlükte kalan "Teçhizat-ı Askeriye benzeri ek bir mükellefiyet biçiminde olan" (Arslan, 2016, s. 76) Harp Vergisi Kanununu çıkarmıştır (Arslan, 2016, s. 76). Bu kanunu çıkarırken "savaş koşullarının kısa süreceğini düşünmüş olmalı ki üç sene sonra zamları ve yeni vergileri kaldırmayı planlayan" (Avcı 1995:224) İttihat ve Terakki yöneticileri bu düşünceden hareket ederek savaşı finanse etmek ve iâşe ihtiyaçlarını karşılamak için seferberlik ilan edilmeden "Tekalif-i Harbiye Kanunu'nu çıkarmıştır. Kanun, seferberlik öncesinde hazırlanıp kabul edilmiş ve seferberlikten sonra 9 Ağustos 1914 tarihli Takvim-i Vekayi'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir." (Arslan, 2016, s. 76). Fakat gerek yürürlüğe giren vergilerin ağırlığı gerek İâşe Nezareti'nin temel tüketim maddelerinin sevk ve idaresini düzenli bir şekilde yapamaması birtakım yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olurken bu durum sosyal hayatta insanları yokluk ve kıtlıkla karşı karşıya getirmiştir (Arslan, 2016, s. 74).

Bekir Büyükarkın'ın *Gün Batarken* (1977) romanında, Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na girmesine sebep olan İttihat ve Terakki liderlerini, savaş koşullarının her geçen gün halkı ekonomik anlamda daha da yoksullaştırdığı düşüncesiyle eleştirdiği görülür. Romanda, I. Dünya Savaşı'nın memleketin sınırlarına kadar gelip dayanması ve halkın yaşayacağı sefalet "[e]kmeğin vesika ile dağıtılacağı, geceleri petrol lambalarının bile kısılması gerekeceği, Kırkçeşme sularının yakında kuruyacağı, halktan toplanan para ile İngiliz tezgâhlarında yaptırılan iki savaş gemisinin yurda döneceği haberleri..." (Büyükarkın, 2016, s. 14) ile verilirken maddi anlamda ülke halkının çekeceği sıkıntıları da haber verir. Yazar, Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşadığı sıkıntıları, sosyal ve ekonomik anlamda yoksul/fakir görüntüsünü Suriye Cephesi'ne görevli olarak giden Ragıp'ın yolculuk esnasında "harap köyler, ocağı sönmüş evler" (Büyükarkın, 2016, s. 67) ifadeleri ile mekân üzerinden yansıtmıştır. Yazar, mekân üzerinden yansıttığı bu yoksul görüntüyü emir eri Mustafa'nın "[k]umandanının annesi kendi annesinden farksızdı, evi de kendi evinden farksızdı." (Büyükarkın, 2016, s. 362) "[ö]yle demek oluyor ki kumandan olmakla zengin olunmadığı"

(Büyükarkın, 2016, s. 362) düşünceleri ile veren yazar, sosyal hayatta her kesimden insanın aynı yokluk ile karşı karşıya olduğunu vurgulamıştır.

Savaş koşullarında yaşanan ekonomik problemlerin hat safhaya gelmesi, savaşın her cephede olduğu gibi Çanakkale’de de büyük zorluklarla devam ettiği Kemal Tahir’in *Bir Mülkiyet Kalesi I* (1977) romanında anlatılmaktadır. Savaşın ikinci senesinde kıtlığın görülmesi ile birlikte dükkânların birdenbire boşaldığını söyleyen yazar; insanların çarşılarından, pazarlardan çekilerek vesika ile ekmek almak için fırınların önünde birikmeye başladığını anlatır. İstanbul’a “[k]ıtlık çökünce artık kimse[nin] bizzat kendi ölüsüne bile layıkıyla ağlayama[dığını]” (Kemal Tahir, 1977, s. 177), açlık korkusunun manevi duyguların önüne geçtiğini ifade eden yazar, halkın zar zor bulabildiği ekmeğin ise yenecek nitelikte olmadığını “[h]aşa sümme haşa buna ekmek demek vebale girmektir. Kimi süpürge tohumundan yapıldığını ileri sürüyor, kimi mısır koçanından olduğuna yemin ediyor. İçinden neler çıkmıyordu Yarabbi! Tesbih böcekleri, adı bilinmeyen diğer böcekler, sineklerin çeşitleri, kelebekler, tırtıllar, hatta bütün azası yerli yerinde sıçanlar...” (Kemal Tahir, 1977, s. 179-180) sözleri ile verir. Yazar, İstanbul’da yaşanan ekmek sıkıntısını “[b]iz hamdolsun sıkıntı çekmedik. Lakin kara ekmeği bulamayanlar da çok. İstanbul’un hali harap efem.” (Kemal Tahir, 1977, s. 191) Canseza’nın eşi Mahir Efendiye söylediği bu sözler ile doğrulatur. Yazar, “[b]ütün bu işlerin sebebi de malum: Namussuz Hükümet buğdayları tek mil Almanya veriyor. Her gün vagon vagon ekmek sevk olunuyormuş. Gözleriyle görenler kıyamet gibi.” (Kemal Tahir, 1977, s. 179-180) ifadeleri ile halkı yoklukla bıraktığına inandığı İttihat ve Terakki yöneticilerine açıkça eleştiride bulunur.

H. Nusret Zorlutuna, *Aydınlık Kapı* (1974) romanında I. Dünya Savaşı yıllarında, ekonomik ve askeri araç-gereç bakımından sıkıntıya giren hükümetin; halkın elinde bulunan at ve arabalara el koyduğu haberini Lerzan’ın sözleri ile verir. Yazarın sözünü ettiği savaş koşullarında halkın elinde bulunan mallara devletin el koyma hadisesi Tekâlif-i Harbiye Kanunu’nun 2. Maddesine dayanılarak yapılmıştır. Hasta olan babasına savaş koşullarında yeteri kadar bakamadıklarını Vildan’a yazdığı mektupta anlatan Lerzan, Birinci Dünya Savaşı’nın iâşe maddelerinde yarattığı sıkıntıyı “[ş]eker parası üç kuruştan üç yüz kuruşa, beyaz ekmeğin okkası da bir kuruştan seksen kuruşa fırladı. O da her zaman bulunmuyor. Bu harp senelerinde hasta kalmak pek müşkül iş, vesika ekmeği denilen şey, ekmek değil korkunç bir nesne. Çamur gibi bir şey. Galiba süpürge tohumundan yapılmış.” (Zorlutuna, 2019, s. 116) şeklinde açıklamıştır.

Kemal Bilbaşar’ın, *Bedoş* (1980) romanında savaş koşullarında yaşanan ekmeğin sıkıntısına şeker kıtlığını da eklediği görülür. Yazar, Başo Hanım’ın eşi Memduh’a “[ş]eker öyle pahalıydı ki, geçen sefer bir gülle şeker bir sarı liraya” (Bilbaşar, 2015, s. 120-121) sattım ifadesiyle savaş ekonomisinden şekerin de etkilendiğini söylemiştir. Yazar, I. Dünya Savaşı

yıllarında kendi şekerini üretecek ekonomik güçten yoksun olan devleti Osmanlı Devleti'nin, ülke halkını büyük bir şeker sıkıntısı ile karşı karşıya bıraktığına dikkat çekmiştir.

Hasan İzzettin Dinamo, *Öksüz Musa* (1973) romanında devletin, Birinci Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyet'in ilan edildiği tarihe kadar savaş ekonomisi koşullarında yaşadığı yoklukları, Darüleytamda² yaşayan yetim çocukların görüntüsü ile anlatır. Babasını ve annesini kaybettikten sonra darüleytama yerleştirilen Musa'nın, “[h]epsinin başları açık, ayakları yalındı. Artık, cephelerde yenilmek üzere olan devlet, onlara ayakkabı alacak durumda değildi. Kısa pantolonları, ütüsüz, bumburuşuk ceketleri içinde topluca otururken cılız koyun sürülerini andırıyorlardı.” (Dinamo, 2017, s. 9) sözleri ile devletin ekonomik anlamda yoksul görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Yazar, savaş ortamında kalacak yer problemi yaşadığı için yetkililerin Samsun darüleytamında kalan öksüz çocukları geçici olarak reji arkalarında bahçesiz yapıya yerleştirmesini “[d]evlet, kendi malı olan bir yapı bulup şehit çocuklarını barındırmak gücünden yoksundu.” (Dinamo, 2017, s. 34) ifadeleri ile eleştirir. Bu eleştirilerini yazar, Samsun'dan Beykoz darüleytamına getirilen yetimlerin, “17-18 Mart gecesini büyük kuşku, korku içinde açıklıkla boğuşarak” (Dinamo, 2017, s. 73) yoksulluk içinde geçirdiklerini söyleyerek devam ettirmiştir.

Romanın ilerleyen bölümünde öksüz erkek çocukların, yetim kız çocukları ile evlendirilerek Silivri yakınlarında Rumların boşalttıkları yerde köy kuracakları anlatılır. Öksüz Musa, Maarif Vekâletinden gelen bu emirle “[hükûmetin] öksüzleri başından at[tığını], köylü [yaptığını]” (Dinamo, 2017, s. 124) düşünür. Köye dönmek istemeyen Öksüz Musa, “anasının, babasının sağlığında hiçbir vakit sofradan tok kalktığını” (Dinamo, 2017, s. 130) hatırlamadığı için köye dönmek istemez. Musa için köye dönmek, “aç kalmak, hem de her Allah'ın günü aç kalmak, yırtık pırtık, bin bir yamalı giynekler giymek” (Dinamo, 2017, s. 130-131) yoksulluk içinde yaşamak anlamına gelmektedir. Romanda yeni kurulmakta olan hükûmetin öksüz çocukları düşünecek durumda olmadığı, ekonomik açıdan çok yoksul olduğu, İsmail Hakkı Bey'in “[s]özde burada sınıfları açtık, ama nerede kitap, nerede defter, nerede kalem? Nerede ayakkabı, nerede başınıza başlık? Hükûmet, bunları bu sırada bize veremiyor” (Dinamo, 2017, s. 151) sözleri ile verilir.

H. İzzettin Dinamo'nun romanda ifade ettiği gibi devletin yoksul olduğu için öksüz çocukları yarı aç yarı çıplak bıraktığı ve onlara bakmadığı için başından atmaya çalışması gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Osmanlı

²1914 yılında Osmanlı Devleti'nin öksüz ve yetim çocukların barınması amacıyla açtığı Darüleytam kurumları hakkında geniş bilgi için bkz. Nurdan Şafak. Darüleytamda Çocuk Olmak: On Çocuk On Portre. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. S. 2. İstanbul. 2013.

Devleti, savaş ortamında bile yetim çocukların bakımı için elinden geleni yapmıştır. Kız ve erkek çocukları için farklı eğitim programları uygulayan Osmanlı idarecileri; çocukların barınması için binaları bizzat kendi tahsis etmiş ve bu kurumlara ek gelirler sağlamıştır (Şafak, 2013, s. 276).

2. Atatürk Dönemi

Balkan Harbi'nden 1922 yılına kadar savaş ortamında bulunan devletin siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda yaşadığı sıkıntıların üstesinden ekonomik güçle gelineceğine inanan Atatürk; millî ekonomiyi inşa etmek ve mali bağımsızlığı sağlamak amacıyla (Yücel, 2017, s. 61) İzmir İktisat Kongresinde alınan kararları, temel hedefler doğrultusunda uygulamış (Yücel, 2017, s. 68) ancak "1929 yılında ABD'de başlayan ve diğer ülkelerle birlikte Türkiye ekonomisini de etkileyen Büyük Buhran olarak adlandırılan ekonomik krizin yansımaları" (Eken, 2020, s. 316), Osmanlı'dan miras kalan borçların bıraktığı ağır yük ve özel sektörün bu döneme kadar beklenen ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmekte yetersiz kalması (Durmuş ve Aydemir, 2016, s. 166-167) yeni filizlenen Türkiye Cumhuriyeti'nin "ekonomik güçlüklerden de toplumun her ferdi[nin] payını" (Eken, 2020, s. 316) almasına yol açmıştır.

Rıfat Ilgaz, kendi yaşam öyküsünden izler taşıyan *Sarı Yazma* (1976) adlı romanında I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan yoksulluğun Kurtuluş Savaşı yıllarında da devam ettiğini, köylü kadınların evin geçimini sağlamak adına yaptıkları tasarruflarla anlatır.

Cide'nin köylü kadınları seferberlik zamanında, Kurtuluş Savaşı'nda tuzu bile bulamaz olmuş; yayıklara deniz suyu konularak güneşe bırakılırdı. Foça'da, Çamaltı'ndaki tuzlarla da başka türlü mü üretilirdi sanki... Şekerin yerini elma pekmezi tutmuştu. Elması olmayanlar için geniş bilyedin (kocayemiş) ormanları vardı. En olgunları toplanır, kaynatılırdı (Ilgaz, 2016, s. 17).

sözleri ile tanık olduğu tuz ve şeker sıkıntısını köydeki kadınların kendi yöntemleri ile çözdüklerini ifade eden yazar, Kurtuluş Savaşı yıllarında tuz ve şekerde yaşanan sıkıntının ekmekte yaşanmadığını "[ş]ükür ekmek olsun bulunuyordu artık. Mısır kozağı öğütüp yemekten kurtulmuştuk." (Ilgaz, 2016, s. 82) cümleleri ile açıklar.

Tarik Buğra, *Firavun İmanı* (1976) romanında Millî Mücadele yıllarında "Yunan durdurulamıyor. Para bulunamıyor. İlaç bulunamıyor. Ekmek bulunamıyor. Elbise, çamaşır, pabuç, cephane bulunamıyor. Er bulunsa silah, silah bulunsa mermi bulunamıyor" (Buğra, 2006, s. 21) sözleri ile Türk ordusunun yaşadığı yoksulluğu; yiyecek, giyecek ve askeri teçhizatla çekilen yokluk ile vermeye çalışır. Ordu mensuplarının, Yunan karşısında bu şekilde güçsüz olduğu için onların "cepheye bel bağla[dıkları]" (Buğra, 2006, s. 6) ümidi yok ettiğini söyleyen yazar; 23 Nisan 1920 tarihinde açılan "odun

sobalarıyla gaz lambaları ve kırık veya çatlak camlarına gazete kâğıtları yamanmış pencereleri ile dıştan zavallı görünen buna karşılık, yiğit soylu ve yürekli havalar estiren tarihin eşine rastlamadığı bu Meclis '[in]' (Buğra, 2006, s. 17) görüntüsüne de yansındığını göstermiş ve ülkenin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşulların devam ettiğini ifade etmiştir.

Firavun İmanı (1976) romanında yazar, savaş sonrası ekonomik sıkıntıların devam ettiğini cephede istiklal için mücadele etmiş, maddi imkânsızlıklar yaşayan roman karakteri Hüseyin Avni Bey'in yaşadığı çaresizlik ile anlatmıştır. Romanda Avni Bey'in, hasta çocuğu için idrar tahlili yaptırması gerekir ancak "[onun] cebinde idrar şişesi, fakat tahlil parası yok[tur]." (Buğra, 2006, s. 223). Hatta eve ekmek götürecektir, ilaç alacak parası olmayan Avni Bey; "[t]ahlil parasını bulamadım diye öldürecekti kendini. Oğlunun sağlığına, karısının ve evinin ihtiyaçlarına yardımcı olamıyorum diye hayattan kaç[mak ister] ..." (Buğra, 2006, s. 227). Bu düşünceleri unutmak isteyen Avni Bey, intihara teşebbüs ettiği sırada Afyon'daki çatışmada bacağını kaybeden Mehmet Çavuş'un seslenmesiyle kendine gelir. İntiharın eşiğinden dönen Hüseyin Avni Bey "[p]ara nasıl olsa bulunurdu; değil mi ki, o içindeki yakışsız gururu silkip atmış, hayatın içine, süngü hücumuna kalkar gibi, dalmaya karar vermişti. Gülümsüyordu. Hem para, para diye dert edindiği de ne idi? Han mı istiyordu, hamam mı?" (Buğra, 2006, s. 228) sözleri ile kendisiyle hesaplaşır. Yazar romanda, Avni Bey'in umutsuzluk karşısında iyimser bir tavır takınmasını sağlamış ve onu tekrar hayata bağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nden miras kalan zayıf bir ekonomi ile Kurtuluş Savaşı'nın içine girilmesi halkın aleyhine bir durum yaratırken bu durumun aydınlar üzerinde de zaman zaman umutsuzluğa neden olduğu görülür. Yazar, milletin içinde bulunduğu "bu korkunç durumda dört elle sarıldıkları cankurtaran da, Paşa'nın, en karanlık günlerde bile sarsılmayan bir inançla zaferden söz edebilişi ve savaşı bir oyun bir manevraymış gibi iradesine bağlı gösterebilişi..." (Buğra, 2006, s. 6), Atatürk'ün hem siyasi hem de ekonomik zafer konusunda güvendikleri en büyük güç olmasında etkili olur.

Attilâ İlhan'ın *Bıçağın Ucu* (1973) romanında Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün hem siyasi hem sosyal hem de iktisadi alanda yaptığı çalışmalara yer verildiği görülür. Romanda memleket kurtuluş mücadelesi verirken Atatürk'ün "Yunan'ı yendik, lakin kazanılması fevkalade müşkül yeni bir muharebeye... İktisadi ve içtimai bir muharebe[ye]!" (İlhan, 2005, s. 49-50) başladığı ve yoksul köy halkını içinde bulunduğu fakirlikten kurtarmak ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak amacıyla "askeri zaferlerden iktisadi zaferlere, beş yıllık plan, bankaların ve madenlerin kamulaştırılması, 'say esasına dayandırılan bir halkçılık ve halkçı bir hükümet'" (İlhan, 2005, s. 230) kurma çalışmaları anlatılır.

Atatürk ve yönetici ekibin 1930'lu yıllara kadar uyguladığı liberal eğilimli iktisat politikaları İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda şekillenmiştir. Cumhuriyet Hükümeti, 1930 yılına kadar Osmanlı Devleti'nden devreden ekonomik sıkıntıları gidermeye çalışmıştır. Ekonomide nispi bir rahatlama ve canlılık görülen bu dönemde sanayileşmenin ön koşulları hazırlanmış, (Tünay, 1985, s. 248) tarımsal üretimde önemli artışlar görülmüştür. Tarık Buğra *Firavun İmanı* romanında Kurtuluş Savaşı yıllarında halkın un, şeker, tuz gibi temel tüketim maddelerinde yaşadığı yokluğu, “[a]rtık tütün hasreti, kahve, çay, şeker ve ekmek hasreti” (Buğra, 2006, s. 96) yaşamadığını ifade ederek tarımsal üretimde görülen gelişmenin Atatürk'ün millî iktisat düşünceleri ile gerçekleştiğini düşündürmektedir.

Muazzez Tahsin Berkant'ın *Kalbin Sesi* (1971) romanında 1929 yılında ortaya çıkan ve dünyada ekonomik dengelerin sarsılmasına neden olan Büyük Buhranın; Türkiye'ye nasıl yansıdığı ve devletin krizden etkilenen özel sektörlere yaptığı destekler konu edilmiştir. Büyük Buhranın ortaya çıkması sonucu Cemil Bey, “çok iyi çalışan fabrikasının bu iktisadi buhrana mukavemet edebileceğini” (Berkant, 1986, s. 3) düşünür. Ancak Cemil Bey, fabrikasının mali durumunun günden güne kötüye gittiğini görünce ailesine yapılacak tasarruf tedbirleri hakkında bilgi vermek zorunda kalır. Roman karakteri İrfan, babasının verdiği bilgiler üzerine gerçekleri görür. Babası Cemil Bey'den alınacak tasarruf tedbirleri ile üretim yapmadan fabrikanın ayakta kalamayacağını dinleyen İrfan, hayatını kazanmak amacıyla Balkanlarda Yolkesen Çiftliğinin sahibi Aptullah Paşa'nın oğlu Bülent'e özel ders vermeyi kabul eder. Çiftlikte yaklaşık yedi sekiz ay kadar kalan İrfan, babasından bir mektup alır. Cemil Bey, mektupta “fabrikayı sarsan müthiş krize karşı gelme[k]...” (Berkant, 1986, s. 279) için “[h]ükümetle bir anlaşmaya bile muvaffak olduğunu yazmış. Bir müddet devlet hesabına çalışaca[ğın]ı” (Berkant, 1986, s. 279) ifade etmiştir. Muazzez Tahsin Berkant, *Kalbin Sesi* romanında fabrikatör Cemil Bey gibi iş insanlarının Büyük Buhran neticesi yaşadıkları ekonomik krizi, Atatürk'ün korumacı-müdahaleci politikaları ile kısa sürede aşıldığını ima etmiştir.

Necati Cumalı, *Acı Tütün* (1974) romanında tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizi, İzmir'deki tütün üreticisinin piyasada yaşadığı sıkıntı ile anlatır. Köy halkının ürettiği incir, tütün, üzüm gibi ürünlerin Büyük Buhran nedeniyle dünya piyasasında değerini kaybettiğine değinen yazar; piyasada yaşanan krizi “[ü]zümün, incirin, tütünün rezili çıkmıştı. Dolu çuvallar, balyalar sokaklarda sürünüyor, arpa fiyatına, gübre fiyatına alıcı bulamıyor” (Cumalı, 2012, s. 71) sözleri ile açıklar. Dünyadaki ekonomik krize akıl erdiremeyen İzmirli üreticiler; üzüm bağlarını, tütün üretimi için tahsis etmiştir. Fakat “[k]ilosunu o yılların parasıyla iki buçuk liradan satarız diye” (Cumalı, 2012, s. 201) diye düşünen köylüler, “yetiştirdikleri tütünlerini on kuruştan alan” (Cumalı, 2012, s. 201) tüccar dahi bulamamıştır. Buhranın

sarsıcı etkilerinden tütün üretimi ile kurtulmayı düşünen üreticiler, piyasada tütüne alıcı bulamaz. Yazar, romanda Büyük Buhranın sadece üretici gruplarını değil “İzmir’deki kendir kenevir mağazasını” (Cumalı, 2012, s. 66) kapatmak zorunda kalan Dr. Ziya Somer gibi iş insanlarını da etkilediğini anlatarak okuyucuyu o yıllarda yaşanan ekonomik krizden bütün üretici grupların ve halkın nasibini aldığı konusunda ikna etmeye çalışır.

Yusuf Atılgan, *Anayurt Otel* (1973) romanında Büyük Buhran sebebiyle ihracat ve ithalata getirilen sınırlamaların, iş insanlarının gelirinde azalmaya sebep olduğu için yaşadıkları geçim sıkıntısına temas etmiştir. Roman karakteri Rüstem Bey, “[b]in dokuz yüz otuzlarda, buğdayın bir kuruşa, çekirdeksiz kuru üzümün üç kuruşa düştüğü, belki biraz yükselir diye bekletilen üst üste yığılı yassılmış üzüm çuvallarında sıçanların geçitler açıp yuvalar yaptığı, arpaların güvelendiği, Rüstem Bey’in her ay İzmir’den otelin kazancını almaya geldiğinde ‘Evin geçimini nerdeyse buradan gelen paraya kalacak’ dediği yıllarda” (Atılgan, 2000, s. 102) tarlalarını yok fiyata satarak yaşadığı ekonomik krizi atlatmaya çalıştığını söyler.

Tarık Buğra, *Dönemçete* (1980) romanında Büyük Buhran ile birlikte iş insanlarının ve halkın ekonomik açıdan içine düştükleri durumdan “Kel Hacı’nın elektrik fabrikası da, kereste fabrikası da devletleştiril[miş]. Kereste fabrikası kendi haline bırakıl[mış], öteki belediyeye veril[erek]...” (Buğra, 2008, s. 53) kurtulduklarını anlatır. Yazar, Atatürk’ün devletçilik anlayışı ile millî bir sanayileşme modeli uygulaması sonucu fabrikaların iflasının engellendiğine ve insanların ekonomik açıdan rahatladığına dikkat çekmiştir.

3. İnönü Dönemi

Atatürk’ün vefatının ardından Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı’na girmeme kararı almasına rağmen savaşın sonuna kadar “olası bir savaş ihtimaline karşı ülkede, savaş ekonomisi politikaları” (Koçtürk ve Gölalan, 2010, s.63) uygulamıştır. Savaş yıllarında uygulanan ekonomi politikaları neticesi ithalat ve ihracat dengeleri bozulmuş, stok ürünlerin fiyatlarında artış yaşanmıştır. Erkek nüfusun büyük çoğunluğunun askere alınması tarım başta olmak üzere birçok alanda üretimin düşmesine sebep olmuştur. Bu olumsuz savaş ekonomisi koşulları kolay yoldan servet kazanan çıkar çevreleri yaratırken (Çavdar, 2003, s. 310) halkın da birtakım yokluklar yaşamasına sebep olmuştur.

Rıfat Ilgaz *Sarı Yazma* (1976) adlı romanında Rıfat ve Rikkat öğretmenin II. Dünya Savaşı sebebiyle yaşadıkları sefalet üzerinden her geçen gün biraz daha yoksullaşan halkın durumu gösterilmeye çalışılır. Borç harç kurdukları evi Rikkat Hanım’ın Eskişehir’e tayin edilmesi üzerine dağıtmak zorunda kalan Rıfat; İkinci Dünya Savaşı’nın, önce onu eşinden ayırdığını sonra da geçim sıkıntısına sürüklediğini düşünür. Savaşın beraberinde getirdiği geçim zorluklarının kendini göstermeye başladığını “[t]ükenenin, eskiyenin, kırılıp dökülenin yerine konması gereken herhangi bir nesne[nin],

aynı fiyata alınam[adığını]...” (İlgaz, 2016, s. 46-47) söyleyen Rıfat, eşi ile birlikte bir araya geldiklerinde aldıkları aylıkların bir ev tutup döşemeye yetmeyeceğini “[f]iyatlar yükseliyor, aldığımız aylık alım değerini durmadan yitiriyordu.” (İlgaz, 2016, s. 46-47) sözleri ile anlatır. Savaşın sonlarına doğru Rikkat Hanım’ın, İstanbul’a öğretmen olarak atanması üzerine oğlu ile birlikte eşya adına hiçbir şeyleri olmadığı için tamtakır bir eve yerleşmek zorunda kaldıklarını anlatan Rıfat, İstanbul’da temel ihtiyaç maddelerinde yaşanan sıkıntıyı “[a]ylık diye ikimizin eline seksener lira para geçiyordu. İstanbul’da ne odun vardı yakacak ne de kömür... Ne de bunları karaborsadan sağlayacak paramız. Ekmek karneyleydi, bol ekmek alıp karnımızı doyurabilecek durumda da değildik. Karaborsada tanesi bir liraydı ekmeğin. Aldığımız paraysa ekmeğe bile yetmezdi.” (İlgaz, 2016, s. 270) sözleri ile anlatmıştır. Romanda aylığının “seksen üç lira seksen kuruş” (İlgaz, 2016, s. 290) olduğunu söyleyen Rıfat, “seksen üç ekmek karşılığı öğretmenlik” (İlgaz, 2016, s. 290) yaptığını açıklar. Rıfat, yoksulluğun boyutunu Karagümrük Ortaokulundaki “[a]ç gelip aç gidenler bir yana, yarım gün çalışanlardan kış sabahları gazete satıp evinin kömürünü, odununu sağlamaya çalışanlara, paltosuzluktan, ayakkabısızlıktan evinden çıkamayan” (İlgaz, 2016, s. 271) öğrencilerin durumları ile göstermeye çalışmıştır.

Toplumun her kesiminde aynı sıkıntıları yaşayan insanların durumlarının farklı olmadığını ifade eden Rıfat, okuldaki hademelerin toplu para kazanmak amacıyla “günlük ekmek için fırıncı Enver’le olan arkadaşlığı[na] sığın[ınarak]” (İlgaz, 2016, s. 271) ekmek karnelerini sattıklarını söyler. II. Dünya Savaşı koşullarının bütün olumsuzluklarını kendisinin ve diğer memurların da yaşadığını anlatan roman karakteri Rıfat, bu durumu

[y]eniden palto, pardesü, pantolon derdi başlamıştı. Giyim zorluğundan sınıflara pardesü ile girmek zorunda kalıyordum. Ayakkabı bulmak bile olanaksız hale gelmişti, fiyatlar birden yükseldiği için. Memurlara Beykoz fabrikasından sırayla pabuç verilmeye başlanmıştı. Kumaş da veriliyordu. Kimi memur, aldığı kumaşı satıp çoluğunun çocuğunun boğazını veriyordu. Açlık, günlük sorun haline gelmişti. İşini bilen öğretmen arkadaşlar, özel dersler verip durumlarını düzeltmeye çalışıyorlardı. Çoğunun benden bir ayrıcalığı yoktu. Birbirimize çay ısmarlayıp kahvede bir sandalye sağlamak bile büyük bir dostluk gösterisi oluyordu. (İlgaz, 2016, s. 286)

sözleri ile açıklar.

II. Dünya Savaşı yıllarında enflasyonun sürekli yükselmesi ve işe mallarında yaşanan üretim sıkıntısı, halkı kıtlıkla/yoklukla mücadele etmek zorunda bırakmıştır. Karne uygulaması ile halkın temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan devlet, kendini halkın önünde temsil eden hizmetlilerin, memurların kıyafetlerinin düzgün olması için 13 Kasım 1942 tarihinde

“Devletçe Parasız Verilecek Giyim Eşyası” hakkında 4306 sayılı kanun çıkarmış fakat savaş yıllarında Malatya, Ereğli, Kayseri, Nazilli pamuklu dokuma fabrikalarında üretilen pamuk miktarı halkın ihtiyacını yeterince karşılayamamıştır (Aydemir, 2000, s. 217).

Cevdet Kudret, *Karıncaı Tanırsınız* (1976) eserinde İkinci Dünya Savaşı yıllarında halkın yaşadığı yoklukları/sıkıntıları, bürokratik baskı sonucu görevinden el çektirilen roman karakteri Süleyman’ın maddi anlamda yaşadığı zorluklar ve gözlemleri ile anlatır. Romanda yazar, aç kalmamak için takım elbisesini satmak zorunda kalan Süleyman’ın içinde yaşadığı bunalımı “satmaya kalkıştığı nesne sadece bir elbise değildi. Onunla birlikte anılarımı, vücudunun sıcaklığını, kendini satıyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Ama yapılacak başka şey de yoktu.” (Cevdet Kudret, 2021, s. 30-31) sözleri ile yansıtır. Cibali’de bir cam eşya fabrikasına iş bulmak umuduyla giden Süleyman, fabrikadaki işçilerin çalışma koşullarını gördüğü zaman çok şaşırır ve gördüğü manzara ile yoksulluğun ve açlığın zirve yaptığını anlar. Özellikle on iki on üç yaşlarındaki çocukların fabrikada işçi olarak çalıştığını görünce çok şaşırın Süleyman, “[i]çerisinin kösele, deri, ter kokusuna, dışarıdan gelen süprüntü kokusu karışıyordu. Odaya gireli daha on beş dakika dolmadan Süleyman’ın başı ağrımaya başladı. Dışarıda çöplüğün içinde de çalışanlar vardı;...”(Cevdet Kudret, 2021, s. 77) sözleri ile çocuk işçilerin çalıştıkları iş yerlerini çöplüğe benzeterek dönemin yaşam gerçekliğinin zorluklarına dikkat çekmiştir. Cibali’deki cam eşya fabrikasında çalışan işçilerden biri Süleyman’a “[i]ş oldu mu gece on ikiye, bire kadar çalışırız. Boş gezdiğimiz günleri kapatmak için. Üç gündür köpek gibi didiniyorum.” (Cevdet Kudret, 2021, s. 77-78) sözleri ile geçinmek için bu zor şartlarda çalışmaktan başka alternatiflerinin olmadığını ifade etmiştir.

Romanın ilerleyen bölümünde Sahaflar Çarşısı’nda gezerken “[e]ski kitaplar alınır satılır” (Cevdet Kudret, 2021, s. 111) ilanını gören Süleyman’ın; eve gelince kitaplarını kolileyerek sahafa sattığı anlatılır. Kitaplardan aldığı para ile eve yiyecek bir şeyler alan Süleyman, karnını doyurduktan sonra “[m]utluluk denilen şey acaba bir dilim ekmekle bir bardak suyun, bir parça etin içinde mi gizli? Acaba etin ve ekmeğin içinden çıkarılıp da, daha ucuza alınabilen bir hap yapılamaz mı onunla? Mutluluk bir hap halinde yutulamaz mı acaba?” (Cevdet Kudret, 2021, s. 115) düşünceleri içinde yoksullukla trajikomik bir üslupla alay eder. Yazar, romandaki bu ironik üslubuna Süleyman’ın rahatsızlanan annesinin ölümü karşısında ona hissettirdikleri ile devam etmiştir. Süleyman, annesi öldüğü takdirde kendisi için bir masraf kapısı daha açılacağını düşünür ve “[y]oksa bunun için mi istemiyorum ölmesini?” (Cevdet Kudret, 2021, s. 192) sorgulaması ile parasızlığın tüm insani duyguları yok ettiğini ifade eder. Romanın sonunda annesi ölünce hastane masraflarını karşılayamayan Süleyman, arkadaşlarından ödünç aldığı para ile cenaze işlemlerini tamamlamıştır. Mezarlıkta sadaka toplayan dilencilerin “[b]u beş kişilik cenaze alayını dilencilerin gözü tutmamış olacak

ki sadaka istemek için gelmedi[klerini]...” (Cevdet Kudret, 2021, s. 195) söyleyen Süleyman, yoksul ve kimsesiz insanların cenazelerinin bile yoksul olduğunu düşünür. İşsizlik sebebiyle yoksul duruma düşen Süleyman, kendi parası ile annesinin ölüsünü kaldıramadığı için üzüntü ile mezarlıktan ayrılır.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* (1973) romanında II. Dünya Savaşı devam ederken hükümetin her yerde geçerli olan temel gıda maddelerinde fiyatlar belirlediği ve bu maddelerin dağıtımını karne uygulaması ile yaptığı anlatılır. Roman kahramanı Ali, yaşanan ekonomik sıkıntılar karşısında “[a]rtık okuma ülküsünün, kentte kravatlı bir bay olma ülküsünün şuradan buradan su almaya başladığı bazı yalnız geceler, bazı soğuk sabahlar Ali, ekme karnesini iç cebinden çıkarıyor, orası burası damgalanmış sayfalarına bakıyor. Bu iki aylık karneler ne de çabuk eskiyor.” (Ağaoğlu, 1984, s. 97) düşünceleri içinde bayramı geçirmek için köye gider. Köye giderken Ali, biriktirdiği ekme karnelerinin “‘A’ kuponları...” (Ağaoğlu, 1984, s. 96-97) ile “iki beyaz francala” (Ağaoğlu, 1984, s. 96-97) alarak annesine götürmüştür. Savaş koşullarında karneye bağlanan sadece ekme değildir. Hükümet, “[d]ar gelirli ve yoksul yurttaşlara da, daha önce verilen ucuz ekme karnelerini gösterdikleri takdirde, nüfus başına her ay üç yüz gram ucuz şeker verileceğini” (Ağaoğlu, 1984, s. 137) vaat etmiştir. Romanda karne yöntemi ile şekerin nasıl dağıtılacağını ayrıntılı olarak açıklayan yazar, hükümetin halkın gelir seviyesine göre ete narh koyduğunu “...Karamanın kilosu 220 kuruştan, kıvırcık 225 kuruştan, sığır 192 kuruştan satılaca[ğın]...” bildirdiğini belirtmiştir. Kahve satışlarını serbest bırakan hükümetin, sipariş edilen kahveler gelinceye kadar Tekel'in “satışları yine kendisi[nin] idare ede[ceğini]” (Ağaoğlu, 1984, s. 338) açıklayan yazar, İkinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği olumsuz ekonomik koşullara karşı hükümetin aldığı önlemler ile ilgili tespitlerde bulunmuştur.

M. Necati Sepetçioğlu'nun *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu* (1977) adlı eserinde İkinci Dünya Savaşı devam ederken hükümetin yaşanacak kıtlık ihtimaline karşı halkın elindeki buğdayları toplayıp depolama kararı alması eleştirilir. Yazar, *İnönü Hükümeti'nin savaş koşulları sebebiyle uyguladığı politikaları, sözünü emanet ettiği Sadık Çavuş'un düşünceleri ile toplumsal açıdan sürekli tenkit etmiştir. Romanda kırsal kesimde bir lokma ekmeğe muhtaç olarak yaşayan halkın sefaleti, Sadık Çavuş'un arkadaşı Muhtar Haşım'in “[b]ir adam tek ineğini götürür de bir çuval mısıra değişirse keyfinden değildir her hal, he mi? Sen bir de kalkıp o bir çuval mısırı haciz etmek istersen ne denir buna? Bugün köylünün hepsi böyledir. Konuk olmasanız bizim gibi yerdiniz ya bir çorba ya bir pilav.” (Sepetçioğlu, 2017, s. 281) sözleri ile yansıtılır.*

Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* (1979) eserinde II. Dünya Savaşı'nda yaşanan ekonomik zorluklar eğitim almak için İstanbul'a giden Raşit'in yaşadığı sıkıntılar üzerinden anlatılır. Ekonomik durumları iyi olmadığı için akrabasının desteği ile liseyi bitiren Raşit, daha sonra hem çalışır

hem de okurum düşüncesiyle İstanbul'a gelir. İstanbul'a geldiği vakit önce ayakkabıcının yanında çırak olarak çalışan Raşit, daha sonra gemilerde yükleme boşaltma puantörlüğü işi yapar. Çalışırken bir taraftan da fakülteye devam eden Raşit, "Gedikpaşa'daki pansiyonun kirasını verememiş, ...on gündür Beyazıt'taki öğrenci kahvelerinden birisinde" (Buğra, 1995, s. 100) kalmaya başlamıştır. Okumak için İstanbul'a giden Raşit'in savaş koşulları sebebiyle hem okuyup hem çalışmak umudu yok olmuştur. Çünkü Raşit için artık "[i]şsizlik ve yokluk dönemi" (Buğra, 1995, s. 100) başlamıştır.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Sonuç

Osmanlı Dönemi, Atatürk Dönemi ve İnönü Dönemi'nde yaşanan savaş koşulları; yöneticilerin ekonomik açıdan birtakım tedbirler almasına neden olmuştur. Savaş ortamında siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak alınan ekonomik tedbirler; toplumun her kesimini farklı şekilde etkilemiş, insanların yokluklar/kıtlıklar yaşamasına yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin, son zamanlarda girdiği savaşlar ve bu savaşlar sonunda imzaladığı anlaşmalar ekonomik gücünü gittikçe zayıflatmış ve toplumsal problemleri de beraberinde getirmiştir. Bekir Büyükarkın, Halide Nusret Zorlutuna, Kemal Tahir, Kemal Bilbaşar, Hasan İzzettin Dinamo savaş ortamının sebep olduğu ekonomik problemleri halkın temel tüketim maddelerinde yaşadığı kıtlık/yokluk üzerinden anlatmışlardır.

Bekir Büyükarkın, *Gün Batarken* (1977) romanında I. Dünya Savaşı nedeniyle İstanbul halkının temel tüketim maddelerinde yaşadığı problemleri, kumandan ve emir eri örneğinden hareketle anlatırken toplumun alt ve üst kesimini temsil eden herkesin ekonomik açıdan aynı yokluğu/sefaleti yaşadığına mekân üzerinden dikkat çekmiştir. Halide Nusret Zorlutuna, *Aydınlık Kapı* (1974) romanında devletin ordunun ihtiyacını karşılamak için halkın ihtiyacı dışında kalan eşya ve mallara el koymasına halkın herhangi bir tavır almadan gönüllü olarak yardımcı olduğunu anlatırken devlete karşı olumlu bir tutum sergilemiştir. Kemal Tahir, *Bir Mülkiyet Kalesi I'de* (1977) Çanakkale'de büyük zorluklarla savaş devam ederken İstanbul'da halkı vesikayla ekmek almak zorunda bıraktığı için hükümeti kıyasıya eleştirmiştir. Kemal Bilbaşar *Bedoş* (1980) romanında, halkın iase sıkıntısını o yıllarda altın değerine ulaşan şeker üzerinden anlatmış ve devletin kendi şekerini üretecek güce sahip olmadığını vurgulamıştır. Hasan İzzettin Dinamo, *Öksüz Musa* (1973) romanında savaş koşulları sebebiyle her geçen gün ekonomisi kötüye

giden Osmanlı idarecilerini, öksüz çocuklarına bile bakmaktan aciz olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir.

Tarık Buğra, *Firavun İmanı* (1976) romanında Kurtuluş Savaşı'nda yaşanan yoksulluğu/kıtlığı halkın ve toplumun diğer kurumlarının da yaşadığını ifade ederken savaşın ardından devam eden maddi problemlerin Atatürk'ün aldığı ekonomik kararlarla aşıldığını anlatır. Tarık Buğra, *Dönemeçte* (1980) ve Muazzez Tahsin Berkant, *Kalbin Sesi* (1971) romanlarında Büyük Buhran nedeniyle maddi kriz yaşayan iş insanlarına, üretici gruplara ve halka Atatürk'ün ekonomide devletçilik politikasını uygulayarak sahip çıktığını ima etmişlerdir. Yusuf Atılgan *Anayurt Otel'i*'nde (1973), Necati Cumalı *Acı Tütün* (1973) romanında, Büyük Buhranın etkilerini İzmir'de tütün, incir, kenevir, üzüm üreten insanların ithalat ve ihracat dengelerinin bozulması neticesi yaşadığı sıkıntıya temas etmişlerdir. Sanatçılar kriz sonucu gelir darlığına düşen halkın, içinde buldukları ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için arazilerini satmak zorunda bırakılmasını eleştirmişlerdir. Atilla İlhan, *Bıçağın Ucu* (1973) romanında savaş ortamında bir taraftan cephede mücadele eden diğer taraftan da Meclis'te parça parça hazırladığı reformlar ve kalkınma planları ile halkçı bir hükümet kurmaya çalışan Atatürk'ten övgü ile söz etmiştir.

İnönü Dönemi'nin siyasi, sosyal ve ekonomi politikalarında II. Dünya Savaşı'nın yarattığı koşullar belirleyici rol oynamıştır. Savaşın beraberinde getirdiği yokluklar/kıtlıklar Cevdet Kudret'in, *Karıncayı Tanırsınız* (1976) ve Rıfat Ilgaz'ın *Sarı Yazma* (1976) romanlarında daha çok kamuoyunda devleti temsil eden devlet memurlarının ve emeğinin karşılığını alamayan işçinin yaşadığı sıkıntılar üzerinden mizahi bir üslupla tenkit edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın zor şartlarını Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak* (1973)) romanında halkın yoksullukla mücadelesini karneye bağlanan temel tüketim maddelerinde yaşadığı sıkıntı ile anlatır. Ağaoğlu, Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlık, istihdam problemi, tüketim ekonomisinin maddeleştirdiği insan, halk ile bütünleşemeyen idareciler, eğitim gibi konuların çözüme kavuşturulmadığı müddetçe halkın yaşadığı yoklukların, ekonomik problemlerin devam edeceğini vurgulamıştır. Tarık Buğra, *Gençliğim Eyvah* (1979) romanında savaş koşullarının zorluklarını eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan Raşit'in psikolojik durumu üzerinden yansıtmıştır. M. Necati Sepetçioğlu ise *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu* (1977) romanında İsmet İnönü'yü yaşanan bütün sıkıntıların sorumlusu olarak göstermiş, yokluk içinde yaşayan köy halkının sıkıntılarına bir de buğdayı eklediği için kıyasıya eleştirmiştir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1984). *Ölmeye yatmak*. Remzi Kitabevi.
- Arslan, C. B. (2016). Birinci Dünya Savaşı ve harp vergisi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 73-83.
- Atılğan, Y. (2000). *Anayurt oteli*. Yapı Kredi Yayınları.
- Avcı, C. (1995). Tekâlif-i harbiye ile tekâlif-i millîye vergilerinin karşılaştırmalı tanıtımı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11(31), 223-238.
- Berkant, M. T. (1986). *Kalbin sesi*. İnkılap Kitabevi.
- Berkes, N. (2004). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2015). *Bedoş*. Can Yayınları.
- Buğra, T. (1995). *Gençliğim eyvah*. Ötüken Yayınları.
- Buğra, T. (2006). *Firavun imanı*. İletişim Yayınları.
- Buğra, T. (2008). *Dönemeçte*. İletişim Yayınları.
- Büyükarkın, B. (2016). *Gün batarken*. Ötüken Neşriyat.
- Cevdet, K. (2021). *Karıncaı tanırırsınız*. Kapı Yayınları.
- Cumalı, N. (2012). *Tütün zamanı -3- Acı tütün*. Cumhuriyet Kitapları.
- Çavdar, T. (2003). *Türkiye ekonomisinin tarihi (1900-1960)*. İmge Kitabevi.
- Dinamo, H. İ. (2017). *Öksüz Musa*. May Yayınları.
- Durmuş, S. ve Aydemir, N. K. (2016). Atatürk dönemi Türkiye ekonomisi (1923-1938). *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(12), 155-167.
- Eken, C. (2020). *Atatürk dönemi Türk romanında adli süreçler ve mahkemelerin işleyişi [Judicial processes and functioning of courts in the Turkish novel of Atatürk Period]*. (Tez No. 627525) [Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ilgaz, R. (2016). *Sarı yazma*. Çınar Yayınları.
- İlhan, A. (2005). *Bıçağın ucu*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı tarihi C. 8*, TTK Basımevi. 426-427.
- Koçtürk, O. M. ve Gölalan, M. (2010). 1923-1950 Türkiye ekonomisinin yapısal analizi. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(2), 48-65.
- Sepetçioğlu, M. N. (2017). *Cevahir ile Sadık çavuşun buğday kamyonu*. İrfan Yayıncılık.

- Şafak, N. (2013). Darüleytamda çocuk olmak: on çocuk on portre. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2, 261-284.
- Tahir, K. (1977). *Bir mülkiyet kalesi I*. Bilgi Yayınevi.
- Tokgöz, E. (2009). *Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihi (1914-2009)*. İmaj Yayınevi.
- Tünay, M. (1985). Atatürk dönemi ekonomi politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2, 245-256.
- Yücel, H. (2017). *Cumhuriyet ekonomisinin kuruluşu ve gelişimi*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Zorlutuna, H. N. (2019). *Aydınlık kapı*. Panama Yayıncılık.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.